

Osmanlı devlet ve toplum düzeninin esasını teşkil eden, kaynakları ve âit olduğu saha itibarıyla, şer'î ve örfî olmak üzere iki temel üzerine bina edilmiş olan hukuk sistemi (1) çerçevesinde, hükümdarın, amme menfaatinin sözkonusu olduğu idarî, mâlî ve cezâî planlarda, bir bakıma kadim Türk devlet ve hâkimiyet anlayışı doğrultusunda(2), "teşrîfî sıfat ve salâhiyetini" (3) kullanarak vaz' ettiği kânunların, genellikle yetkili ve ehliyetli bir devlet adamı (4) ma'rifetiyle düzenlenmesi ve gene hükümdarın tasdiki ile, tatbikatda esas alınmak üzere uygulamaya konulması sûretiyle teşekkül etmiş olan kânünnâmeleri(5), şekil ve muhtevâ bakımından beş grupta

-
- 1 Osmanlı hukukunun genel değerlendirmesi için bkz. Halil İnalçık, "Osmanlı Hukukuna Giriş Örfî Sultânî Hukuk ve Fâtih'in Kânunları" **A. Ü. siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi** XIII/2 (1958) 102-111; ayn.yaz. "Suleiman the Lawgiver and Ottoman Law" **Archivum Ottomanicum I** (The Hague 1969) 105-138; ayn. yaz. "Örf" **İslâm Ansiklopedisi** IX, 480; Uriel Heyd, **Studies in Old Ottoman Criminal Law** (Ed. By. V.L. Menage) Oxford 1973; Ahmed Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri 1. Kitap Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnameleri**, İstanbul, 1990, 41-77.
 - 2 Gerek Orhun Kitâbeleri gerekse Yusuf Has Hâcib'in **Kutadgu Bilig** (Çev. Reşit Rahmeti Arat, Ankara, 1988)inde yer alan kayıtlara göre, Eski Türk Devlet Başkanı hâkimiyet ve istiklâlî başlıca türe koymak şeklinde anlıyordu. (İnalçık, "**Osmanlı Hukukuna Giriş. . .**", 105 vd.) Ayrıca bkz. İbrahim Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, İstanbul, 1983, 236-245; Mahmut Arslan, **Kutadgu-Bilig'deki Toplum ve Devlet Anlayışı**, İstanbul, 1987, 50-77.
 - 3 Ömer Lütfî Barkan, "Türkiye'de Sultanların Teşrîfî Sıfat ve Salâhiyetleri ve Kânünnâmeler" **İ.Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası** XII/4 (1946), 713-733,
 - 4 Şer'î hukuk planında Müftî'nin oynadığı rolü, örfî kânunlar planında oynaması sebebiyle bu vazife genellikle Nişancı (bkz. Tayyib Gökbilgin, "Nişancı" **İslâm Ansiklopedisi** IX, 299-302) ya verilir. (İnalçık, "**Osmanlı Hukukuna Giriş...**", 113.)
 - 5 Hükümdarın vaz' etmiş olduğu kanunlardan her biri için kullanıldığı gibi, daha ziyâde kânün mecmualarını ifâde için kullanılan, kânünnâme ve bunların genel değerlendirmesi için bkz. H. İnalçık, "Kânünnâme" **EI**, IV, 562-566; Ö.L. Barkan, "Kânünnâme" **İslâm Ansiklopedisi** VI, 185-196.

değerlendirmek mümkündür. Bunları kısaca ifade etmek gerekirse, ferman şeklinde olanlar, sancak kânunnâmeleri, muayyen bazı zümrelerle ilgili olanlar, teşkilât kânunnâmeleri ve genel kânunnâmeler şeklinde sıralanabilir (6).

Bunlar içerisinde teşkilât kânunnâmeleri, en geniş mânâda devlet organizasyonu ile birlikte, bu organizasyonu oluşturan alt birimler ve teşrifat ile ilgili âdet ve kânunları ihtivâ etmeleri bakımından oldukça mühim bir yer tutmaktadırlar. Bilindiği kadarıyla, bunların en eskisi olduğu kadar, sistem ve muhtevâ bakımından sonraki düzenlemelere model teşkil etmiş olması (7) bakımından da en ehemmiyetli olanı, "ahvâl-i saltanata nızâm vermek" gâyesiyle tertib edilmiş olup, başlıca üç bölümden ibâret olan Fâtih'in teşkilât kânunnâmesidir(8). Bu doğrultuda düzenlenmiş olan genel devlet teşkilâtı ile ilgili olanlar yanında, "Kavânin-i Yeniçeriyân" (9) örneğinde olduğu gibi, devleti oluşturan müesseselerden her birinin iç organizasyonu ile ilgili kânunnâmeler de bu grup içerisinde mühim bir yer tutar ki, bu çalışmaya esas teşkil eden kânunnâme de bunlara iyi bir örnek teşkil eder. Bunlardan başka, İncalcık'ın da ifade etmiş olduğu gibi, bazı devlet adamları tarafından mevcut kânunnâme ve benzeri kaynaklardan derlenmek suretiyle düzenlenen kânunnâmeler (10) ile devrin ileri gelenleri tarafından tavsiye niteliğinde hazırlanmış olan risâleleri (11) de bu çerçevede değerlendirmek gerekir (12).

6 Bkz. İncalcık, aynı makâle, 563-565.

7 Abdülkadir Özcan, "Fatih'in Teşkilât Kânunnâmesi ve Nizâm-ı Âlem için Kardeş Katli Meselesi", *Tarih Dergisi* 33 (1980-1981), 28.

8 *Kânunnâme-i Âl-i Osman* (yay. Mehmed Arif) *Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası (TOEM) İlâvesi*, İstanbul 1330; İncalcık, "Osmanlı Hukukuna Giriş....", 112-116; Özcan, aynı makâle, 7-56.

9 *Kavânin-i Yeniçeriyân* (Haz. Hüseyin Özdeğer), İstanbul, 1967, 1b-45a; *Aynı Kânunnâme* (Haz. salim Şen), İstanbul, 1971, 96-132. (Basılmamış Lisans Tezleri)

10 Meselâ bkz. "Tevkii Abdurrahman Paşa Kânunnâmesi", *Milli Tettebbûla Mecmuası* 1/3 (1331), 494-544; *Kavânin-i Âl-i Osman der-Hülasâ-i Mezâmin-i Defter-i Divan* (Haz. M.T. Gökbilgin) İstanbul, 1979; Avni Ömer Efendi, "Kânûn-i Osmânî Mefhûm-ı Defter-i Hâkânî" (yay. İ.Hakkı Uzunçarşılı), *Belleten* XV/59 (1951), 381-399.

11 Bunlardan bkz. Lütflü Paşa, *Âsafnâme* (Haz. Ahmet Uğur), Ankara 1982; *Kitâb-ı Müstetab* (yay. Yaşar Yücel), Ankara, 1983; *Koçi Bey Risâlesi* (Haz. Zuhûri Danişman) Ankara, 1985.

12 İncalcık, "Kânunnâme", 564.

Biz burada, teşkilâtla ilgili bu düzenlemelerden günümüze kadar yayınlanmış olanların büyük bir çoğunluğunun erken dönemlere âit olduğu, halbuki, Osmanlı devlet teşkilâtının lâıyıkıyla izâh edilebilmesi için zaman içerisinde uğradığı değişimin de tâkib edilmesinin zarûrî olduğu düşünncesinden hareketle, sâdece bunun en mühim birimlerinden birisi olan "Vezâret Müessesesi"nin XVIII. asrın sonlarındaki durumunu, dolayısıyla zaman içerisinde uğradığı değişimi yansıtmaya bakımından önemli gördüğümüz "Vüzerâ Kânünnâmesi"ni yayınlamanın fayda temin edeceğini düşündük. Ancak, buna geçmeden, sözkonusu kânünnâmenin yeniden tanzim etme gâyesinde olduğu müessesenin kısaca, teşekkülü, gelişmesi ve devlet organizasyonundaki yerinin ve bu arada böyle bir kânünnâme tertibine yol açan gelişmelerin belirtilmesi yerinde olacaktır.

Hakikî mânâda Abbâsiler devrinde teşekkül etmiş olan vezâret, bir hükümet örgütü olarak, Büyük Selçuklu Devleti kanalıyla diğer Türk İslâm devletlerine ve bu arada Anadolu Selçuklu Devleti'ne, oradan da tabî vârisi durumunda bulunan Osmanlı Devleti'ne intikâl etmiş(13), burada ilk defa, geniş çaplı teşkilâtlanma faâliyetleriyle devraldığı beyliğe tam mânâsıyla bir devlet niteliği kazandırmış olan Orhan Bey'in Divan (14) teşkilâtının başına "vezir" ünvanıyla Alâ'addin Paşa'yı tâyiniyle teşkil edilmiş olup, gene aynı hükümdar zamanında ikinci vezirliğin, dolayısıyla "vezir-i a'zâmlık"ın da ihdâsıyla daha da gelişmiştir(15). Bununla birlikte vezirlik, I. Murad döneminde Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa(16) ile birlikte gerçek hüviyetini kazanmıştır. Kısacası, Osmanlı Merkez teşkilâtının beyni

13 Bu müessesenin Osmanlılardan önceki gelişimi için bkz. T.H. "Vezir" İslâm Ansiklopedisi XIII, 310-312; İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal**, Ankara, 1984; Aydın Taneri, "Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda Vezirlik", **Tarih Araştırmaları Dergisi** V/8-9 (1967), 75-188; Aynı Yazar, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş Döneminde Vezir-i A'zamlık**, Ankara, 1974, 13-31.

14 Divan teşkilatı için bkz. Ahmet Mumcu, **Divan-i Hümayun**, Ankara, 1986.

15 Taneri, aynı eser, 42-43.

16 Bkz. İ.H. Uzunçarşılı, **Çandarlı Vezir Ailesi**, Ankara, 1974.

mesâbesinde olan Divân-ı Hümâyün ile birlikte gelişerek (17), Fatih devrinde kemâle ermiş olan bu müessesenin devlet mekanizmasındaki fonksiyonu, onu işgal eden "vezir-i a'zâm"ın yetki ve sorumluluklarıyla tâyin edilmiştir. Buna göre, "Sâhib-i mühr" olup, vazîfesi ile ilgili bâzı sembolleri de uhdesinde bulunduran (18) Vezir-i A'zâm", idârî, kazâî, askerî ve diplomatik sahalardaki geniş salâhiyetleriyle (19) hükümdârın mutlak vekîli olup, bu sıfatla, devlet idâresinden mesul en yüksek memur konumundadır.

Bu durum, kânunnâmelerde gâyet açık sûrette kaydedilmiş olup, yukarıda zikretmiş olduğumuz Fatih Kânûnnâmesi'nde yer alan şu kayıt bu bakımdan oldukça mühimdir;

"Bilgil ki evvelâ vüzerâ ve ümerânın vezîr-i a'zâm başıdır ve cümlelerin ulusudur cümle umûrun vekîl-i mutlâkıdır. . . ve oturmada ve durmada ve mertebede vezîr-i a'zâm cümleden mukaddemdür"(20).

Bununla birlikte aynı kânûnnâde yer alan diğer kayıtlar yanında bilhassâ vezir-i a'zâm ve vezirler için kullanılan elkabı (21) da burada zikretmek gerekir(22).

Gene XVIII. asrın sonlarında tevdi edilmiş olan, Tevki'i Abdurrahman Paşa Kânunnâmesi'nde de, "Kânûn-ı Vüzerây-ı A'zâm" başlığı altında kaydedilmiş olan şu ifâdeler, vüzerânın fonksiyonunun göstermeye yeter.

17 Taneri, **aynı eser**, 42-45; Mumcu, **aynı eser**, 22-26.

18 Bkz. Taneri, **aynı eser**, 70-73.

19 Bkz. Taneri, **aynı eser**, 40-61; Mumcu, **aynı eser**, 42-46, 142-150 vd; Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilâtı**, 112 vd.

20 **Kânûnnâme-i Âl-i Osman**, 10.

21 Elkab için bkz. M.T. Gökbilgin, **Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmî**, İstanbul, 1979, 59-64.

22 **Kânûnnâme-i Âl-i Osman**, 30.

"Evvelâ vezîr-i a'zâm olanlar cümleyi tasaddur idüb âmme-i masâlih-i dîn ü devlet ve kâffe-i nizâm-ı ahvâl-i saltanat ve tenfiz-i hudûd ve kısas ve habs ve nefy ve enva'-ı tâzir ve siyâset ve istimâ'-ı da'vâ ve icrây-ı ahkâm-ı şer'at ve def-i mezâlim ve tedbîr-i memleket ve tevcîh-i eyâlet ve emâret ve 'ulûfe ve ze'âmet ve tmâr ve tevlîyyet ve hitâbet ve imâmet ve kitâbet ve cem'-i cihet ve taklîd-i kazâ ve nasb-ı müvellâ ve tefvîz ve tevkîl ve ta'yîn ve tahsil ve umûr-ı cumhûr ve tevcîhât-ı gayr-ı mahsûr ve 'l-hâsil cemî' manâsıb-ı seyfiyye ve 'lmiyyenin tevcîh ve 'azlî ve cemî' kazâyây-ı şer'îyye ve 'örfiyyenin istimâ' ve icrâsı için bî'z-zat cenâb-ı pâdişâhiden vekîl-i mutlak ve memâlik-i mahrûsa-i 'Osmânî ve taht-ı hükûmet-i sultânide olan cemî' nâssın üzerine hâkim sâhib-i fermân olduğı muhakkaktır"(23).

İşte kânunnâmelerde bu şekilde tavsif edilmiş olan vezîr-i a'zâm ile birlikte vezir sayısı başlangıçta mahdud iken, zamanla, bir taraftan merkezde taşradaki tecrübesinden istifade edilmesi düşüncesiyle Divan'a tâyin edilip, sâdece Divan üyeliği sıfatını hâiz olan vezirlerin oluşturduğu "Kubbealtı Vezirleri" (24)nin sayılarının giderek artması, bir taraftan da, özellikle XVI. asrın ikinci yarısından itibaren eyâletlere vezir-vâli tâyini uygulamasının daha da yaygınlaşması ile birlikte eyâlet vezirliğinin genişlemesi neticesinde bu müessese önemli bir özelliğini yitirmeye başlamıştır. Merkez ve taşra teşkilâtındaki vezir sayısının bu şekilde artmasıyla birlikte, kaptan paşa, defterdâr ve nişancılara da vezirlik verilmeye başlanması üzerine "vezâret mevkii bir mesned şeklinden çıkıp" pâye hâline gelmiş ve "kubbenişinlik" de mansıb şekline dönüştürülmüştür (25). Buna ilâveten, bâzılarına hizmet mukâbili, bâzılarına da saray himâyesi ve benzeri vâsıtalarla dışardan vezirlik verilmesi uygulamasının yaygınlaşmasıyla, yeniçeri ağalığından başka, mîrâhurluk, silahdarlık ve kapıcılar kethüdâlığı ve daha küçük hizmetlerden vezir tâyini sonucu vezirlik daha da genişlemiştir.

23 **Tevkii Abdurrahman Paşa Kânunnâmesi**, 498.

24 Bunun için bkz. Mumcu, **aynı eser**, 44-46; Uzunçarşılı, **Merkez Teşkilatı**, 186-195.

25 Uzunçarşılı, **aynı eser**, 192.

Ayrıca, zamanla iltimas ve benzeri vâsıtalarla tâyinlerin daha da ağırlık kazanması yanında, ehliyetsiz "zaleme tâifesinden olan" bâzı âyân (26) ve sergerdelerin, isyanlarından korkularak "def-i belâ" kabîlinden vezâret makâmına çıkarılmaları sonucu bu müessese oldukça yıpranmış, sâdece eski ehemmiyetinden çok şey kaybetmekle kalmayıp, burada yayınladığımız kânûnnâmenin tedkikiyle de anlaşılacağı üzere, XVIII. asrın sonlarına doğru, değişen sosyal ve ekonomik şartlar dâhilinde halledilmesi gereken önemli bir problem hâlini almıştır (27).

Vezâret müessesesinde görülen bu durum, daha XVI. asrın sonlarından itibâren bâzı risâle ve kânûnnâmelere konu olmakla berâber (28), babası III. Mustafa'nın "mütemâdiyen gerilemekte olan İmparatorluğun yenemediği mâkus tâlihini tersine çevirecek, onu mâzîdeki eski şanlı seviyesine yükseltecek bir evlat" arzusu doğrultusunda on beş yıllık kafes hâyatıyla birlikte, Devlet'in yılların bıkırımının tabî bir sonucu olarak karşı karşıya geldiği derin siyâsî, sosyal ve ekonomik problemlere ve bilhassa, taşrada gelişen mütegalibe tâifesinin ortaya koyduğu tehdid ve daha önemlisi, sürekli harplerde uğradığı mağlûbiyetlere âcil çözüm arayışıyla yetişmiş olan III. Selim'in (29), ancak 1792'den itibâren tatbîke koyulabildiği "Nizâm-ı Cedid" programı çerçevesinde husûsî bir kânûnnâme tertibine kadar devâm etmiştir.

26 Âyanlık için bkz. Yücel Özkaya, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyanlık**, Ankara, 1977.

27 Uzunçarşılı, **Merkez teşkilatı**, 196. Ayrıca, XVIII. asırdaki genel durum için bkz. Y. Özkaya, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı**, Ankara, 1985.

28 Mesela bkz. Lûtfî Paşa, **Âsafnâme**, 13-20; **Koçi Bey Risâlesi**, 33 vd; **Tevkîl Abdurrahman Paşa Kânûnnâmesi**, 498-501; Robert Anhegger, "Hezarfen Hüseyin Efendi'nin Osmanlı Teşkilâtına Dair Mülâhazaları", **Türkiyat Mecmuası** X (1951-53), 372 vd.

29 Bkz. Stanford J. Shaw, **Between Old and New The Ottoman Empire under Sultan selim III 1789-1807**, Cambridge, 1971, 12-17; A. Cevat Eren, "Selim III", **İslâm Ansiplopedisi** X, 141 vd; E. Ziya Karal, **Selim III'ün Hat-tı Humayunları-Nizam-ı cedid 1789-1807**, 11-19; Mümtaz Turhan, **Kültür Değişmeleri**, İstanbul, 1987, 152-153.

Kendisinden önceki ıslahatçıların tecrübelerini gözönünde bulunduran III. Selim, evvelâ, Devlet adamlarının ıslahat hakkındaki düşüncelerinin yazılı olarak kendisine takdîmini ferman buyurmuş, bunun üzerine, yirmisi Türk, ikisi de Osmanlı hizmetinde bulunan yabancıya âit olmak üzere toplam yirmi iki lâyiha takdim edilmiştir (30). İşte yukarıda zikredilen "Nizâm-ı Cedid" programı, lâyhâların değerlendirilmesi suretiyle ortaya konulmuş olup, bütün devlet düzenine şâmil olmakla berâber, özellikle âciliyet ve ehemmiyet derecesine göre, askerî, teknik, donanma, idârî, ekonomik ve diplomatik sahalarda yoğunlaşmıştır(31).

Bu program doğrultusunda, birinci planda askerî müşkülleri ortadan kaldırmaya çalışmış olan Hükümdâr, bununla birlikte, tahta çıktığı anda **anarşi** içinde bulunduğu idârî mekanizmanın ıslâhı ile meşgul olmuş, sorumlu gördüğü âyânlarla birlikte, mülkî idâreden mesul bütün görevliler yanında, bilhassa vezâret müessesesine tekrar işlerlik kazandırmaya gayret etmiştir(32).

Bu cümleden olarak, idârî ıslahatlara esas teşkil etmiş olan lâhiyalardan bazıları "Nizâm-ı Devlete Dâir Mütâla'at" başlığı altında yayınlanmış (33), daha önemlisi, gene bu bâbda bizzat icrâda esas

30 Söz konusu lâyhaların genel bir değerlendirmesi için bkz. Shaw, **aynı eser**, 86-111, 367-377; Karal, **Hat-tı Hümayunlar**, 34-41.

31 Nizâm-ı cedid programı için bkz. Shaw, **aynı eser**, 112-208; Aynı Yazar, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye I (Ter. Mehmet Harmancı) İstanbul, 1982, 351-370; Karal, **aynı eser**, 43-202; Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu** (Ter. Metin Kırathı), Ankara, 1988, 57-74; Turhan, **aynı eser**, 152-159.

32 Shaw, **Between Old and New**, 167-179; Karal, **Osmanlı Tarihi V**, Ankara, 1983, 70-71; Aynı yazar, **Hat-tı Hümayunlar**, 95-121.

33 Şerif Mehmed, "Sultan Selim-i Sâlis Devrinde Nizâm-ı Devlet Hakkında Mütâla'at", **TOEM** 38(1 Haziran 1331), 74-88; Tatarcık Abdullah Efendi, "Sulan Selim-i Sâlis Devrinde Nizâm-ı Devlet Hakkında Mütâla'at", **TOEM** 41 (1 Kânûn-ı Evvel 1332), 257-284; 43 (1 Nisan 1333), 15-34. Bilhassa, iki sayıda yayınlanmış olan, tatarcık Abdullah Efendi'ye âit bu ikinci lâyhâ gâyet tafsilatlı olup, ayrıca, "Der-Beyân-ı Nizâm-ı Hâl-i Vüzerây-ı 'Azâm ve Mir-i Mirân-ı Kiram" başlığı altında, vüzerâ ile ilgili mühim bazı hususlara işâret etmiş olması sebebiyle, burada yayınladığımız kânünnâmenin büyük ölçüde bu doğrultuda hazırlanmış olduğunun anlaşılması bakımından ayrı bir önem taşır.

alınmış olan Hatt-ı Hümâyunların mühim bir kısmı da neşredilmiş bulunmaktadır (34). Ancak, bunların hiç birisinde tam olarak önemi derecesinde yer almamış olan vüzerâ kânünnâmesi, başta Shaw'un III. Selim devrini konu alan eseri (35) olmak üzere, doğrudan işaret etmek sûretiyle bir ölçüde istifâde edilmeye çalışılmış olan bir kaç çalışma dışında (36), daha genel karakterde olup, sözkonusu dönemi de konu alan diğer araştırmalarda, tam olarak tesbit edilememiş olmasından dolayı olsa gerek, yeterince gözönünde bulundurulmamıştır.

İşte, daha önce işaret etmiş olduğumuz düşünceye ilâveten, bütün bu hususlar bizi, başka bir konuyla ilgili olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yürüttüğümüz araştırma sırasında Mâliyeden Müdevver defterler arasında kayıtlı olup, 1208-1211 (1793-1796) tarihli "Vüzerâ Defteri"nin baş tarafında tesbit etmiş olduğumuz (37), daha önce de ifâde ettiğimiz gibi, sâdece ilgili olduğu müessese bakımından değil tanzim edildiği zaman sözkonusu olan idârî, sosyal ve ekonomik derin problemler ve bunlara karşı düşünülen hâl çarelerini de ihtivâ etmesi bakımından da mühim görünen bu kânûnnameyi yayınlamaya sevketti.

Diğer bazı kaynaklardan da kısmen tákibi mümkün olan (38) bu kânünnâmenin eksiksiz ve en sağlıklı bir şekilde mevcut olduğu "Vüzerâ Defteri", toplam 97 sâhife olup, sözkonusu kânünnâmeden

34 Karal, *Hatt-ı Hümâyunlar*, 43-202.

35 Shaw, *Between Old and New*.

36 Bunlardan Yavuz Cezar, doğrudan bu Kânünnâmeye işaretle, sâdece mâli bakımdan, "bölgesel idarecilerin mâli sorunlarına" girdiği çözüm üzerinde durmuş (*Osmanlı Mâliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, İstanbul, 1986, 66-68.), Yücel Özkaya ise, burada esas aldığımız nüshaya işaret etmemekle beraber, bir ölçüde *Târih-i Cevdet*'deki kısmen hülâsasından istifâde yoluna gitmiştir. (*XVIII. yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı toplum yaşantısı*, 194-196.)

37 *Maliyeden Müdevver (MAD)- 7584*, 2-7.

38 Cezar'ın da zikretmiş olduğu, kânünnâmenin sâdece küçük bir bölümünü teşkil eden, BOA-Hatt-ı Hümâyun-12343 ile İstanbul Üniversite Kütüphanesi, Halil Nuri Bey Yazması 3369/76, 66-73'ından başka, eserinde, "Vezâret Kânünnâmesinin Hülâsa-i Mevadd-ı Mundericesi" başlığı altında, kısmen özet olarak Cevdet Paşa'nın *Târih-i Cevdet*'inden (VI, İstanbul, 1303, 301-303.) de kısmen takib edilebilir.

başka, sırasıyla, "Merfû'ü'l-Vezâre olan Zevât-ı Kirâm Hazerâtı" (39), "Vüzerây-ı A'zâm Hazerâtı" (40), "Rumili Beglerbeğiliği olan Mîr-i Mîrân-ı Kirâm" (41), "Rütbe-i Mîr-i Mîrânî" (42), "Kapucıbaşı Ağaları" (43), "Kapucıbaşılık Pâyesi olan Zevât (44), "Müteferrika Gediklülere" (45) ve "Çavuş Gediklülere" (46) ni ihtivâ etmektedir.

İşte burada kayıtlı, 1793 tarihli "Vüzêrâ Kânûnnâmesi", her birinde yukarıda kısaca işâret etmiş olduğumuz gelişmelerin tabî bir neticesi olarak bozulan vezâret müessesesi bünyesinde beliren rahatsızlıklardan kaynaklanan problemler ile, bunların halli için öngörülen kânûn hükmündeki emirlerin kaydedilmiş olduğu, yedi bölümden ibârettdir.

Birinci bölümde, vezîr-i a'zâm ve sâir vüzerânın Devlet idâresindeki rolü ve sâhip olmaları gereken nitelikler üzerinde durulduktan sonra, mansıb tevcih ve ibkâsında ziyâde câze ve ubûdiyyet ve boğça-baha alınmaması, vüzerây-ı a'zâmın mansıblarında kalma müddetleri, bir mansıbdan diğere mansıba nakil ve tahvil şartları, nemâlu-nemâsuz mansıb tasarruf edenler arasında denge oluşturulması ile ilgili kânûnlardan başka, mîr-i mîrân-ı kirâma mansıb tevcihi, bunlardan mansıb mutasarrıfı olmayıp, boşta olanların kaydedilmiş olan esaslar doğrultusunda vüzerâ ma'iyetine tâyin olunmaları ve "kethüdâlık mısillü" hizmetlerde istihdâmı ile ilgili kânunlar zikredilmektedir. (s. 2-3)

İkinci bölümde, yirmi sekiz mansıbdan ibâret olan Anadolu ve Rumeli eyâletleri zikredilmek sûretiyle, bunlardan bâzılarının birlikte organizasyonu neticesinde "vüzerây-ı a'zâm" adedinin yirmi

39 MAD- 7584, 10 -12

40 MAD- 7584, 18 - 31

41 MAD- 7584, 36 - 38

42 MAD- 7584, 40 - 48

43 MAD- 7584, 56 - 63

44 MAD- 7584, 66 - 67

45 MAD- 7584, 74 - 81

46 MAD- 7584, 87 - 94. Aradaki sahifeler boş bulunmaktadır.

üçden ziyâde olmaması, müceddeden vezâret rütbesi tevcih olunacak olanların hâiz olmaları gereken vasıflar ve "nâ-ehle" vezâret tevcih edilmemesi için gösterilmesi gereken hassâsiyete işâret edilerek, aynı şekilde, müceddeden mîr-i mîrânlık tevcihinde de dikkatli olunması gereği ve benzeri hususlar kaydedilmiştir. (s.3-4)

"Vükelây-ı Devleet-i 'Aliyye"den olan vüzerây-ı a'zâmın kendilerine emânet edilen tebânın "demleri ve nefsleri ve ırzlarının sıyâneti" husûsunda ziyâde dikkatli olmaları gereğinin vurgulandığı üçüncü bölümden sonra, dördüncü bölüm mübâşirlere tahsis edilmiş olup, başlıca, mübâşir tâyininde gözönünde bulundurulması gereken hususlar, "hizmet-i mübâşiriyye"nin mikdârı ve kimden alınacağı, bunların fazla adamla gönderilmemesi ve gittikleri yerde fukarâya yük olmamaları gibi maddeler kaydedilmiştir. (s. 4-5)

Beşinci bölümde, "vüzerây-ı a'zâm ittibâ'ı"nın hâiz olması gereken vasıflar, bunların izn buyuruldu su ve sâir uymakla mükellef oldukları kurallar tafsilatlı olarak zikredilmektedir.

Altıncı bölüm ise, tamâmiyle vüzerâ kapu kethüdâlıklarına tahsis edilmiş olup, bu vazifeye tâyin edileceklerde aranacak vasıflar, altı neferden ziyâde olmamaları, kapudan paşaların kapu kethüdâhğı maddesinden müstesnâ olmaları, senede bir defâ verecekleri câize ve avâid, vefâtları ve değıştirilmeleri ile ilgili kânûnlar zikredildikten sonra, son olarak, yedinci bölümde de, kânûnnâmenin uygulanması ile ilgili hususlar kaydolunmuştur (s. 5-6) ki, aynıyle zikrolunur.

HATT-I HÜMÂYÛN SÛRETİDÜR

Bu vechle kânûn ola ve kaleme kayd olunub vükelây-ı devletim mutezâsıyla hareket eyleyüb zinhâr hilâfına mübâderet birleh ilâ-mâşâ Allahü ta'âlâ düstürü'l-'amel dutıla mugayyirî hareket ider olur ise bilâ-tevakkuf haklarından geline ve irâd ve maâş-ı vezir bundan sonrâ def-i mazâlim ile tanzim olunan işbu kânûna zeyl oluna.

Vüzerây-ı a'zâm eyâdi-i saltanat-ı seniyye mesâbesinde olub Devlet-i 'Aliyye'nin icrây-ı ahkâm ve tesviyye-i mehâmmı vüzerây-ı a'zâmın nüfûz ve kudretleriyle hâsıl olacağından rütbe-i vâlây-ı vezâret Devlet-i 'Aliyye'nin min külli'l-vücûh mücerreb ve terbiyyet -kerdesi olub her hâlde mu'temed ve şâyeste-i hitâb ve düstürî olan zevâta mahsûs iken birâz vaktiden beru sefer takrîbiyle hasebül'iktizâ vüzerây-ı a'zâm tekessür idüb el-yevm mevcûd olanları idâreye vâfi menâsıb yetişmediginden fi-asl mîr-i mîrân ile zabt olunan menâsıbın dahî ekserî vüzerây-ı a'zâma tevcih olunub bu takrib mansıbları mütehammil olmayan vüzerâ oldukları mansıbdâ idâre-i dâireden âciz ve boşda olan mîr-i mîrân dahî mansıb kifâyet itmediginden berişân-hâl ve muzdarib olduklarına binâen sefer ve hazarda Devlet-i 'Aliyye'nin vezir-i a'zâm yedleriyle görülecek masâlihi vüzerâda 'adem-i kudret ve nüfûz hasebiyle mu'attal kalub bâ-husûs imdâd-ı esfâr ile taşralar berişân ve re'âyâ fukarâsı min külli'l-vücûh mağdûr ve şâyeste-i merâhim ve eşfâk iken ba'zı zaleme makûlesi havf ve haşyet-i seleb ile güci yetdükleri mahalleri tahribe ictisâr idüb bu makûle zalemenin def-i vüzerânın nüfuz ve kudretlerine ve vüzerânın nüfûz ve kudretleri dahî memâlu mansıb ile refâh-hâl ve servet husûliyle temvîl-i ma'âşdan vâreste olmalarına ve vüzerânın nemâlu mansıb ile kayırılması el-yevm mevcûd olan menâsıba göre bi't-taharrî vezâreti taklile tevakkuf eylediginden bâ'is-i nizâm-ı mülk ve saltanat olan işbu emr-i ehemm vaktimde idâre-i bîrr kâr-ı efkâr ile şöyle kânûn-ı cedid tertib olunub fimâba'd vaktin-mine'l-evkât hilâfi tecvîz olunmamak şartıyla mukaddimât-ı şurût ve kuyûdı bast ve temhîrine şürû' olunur.

Biraz vaktiden beru vüzerây-ı a'zâmdan kadîmî mu'tâd olan

cevâ'iz ve 'avâ'ide kanâ'at olunmayub külli câ'ize ve 'ubûdiyyet ve boğça-bahâ olanmağla anlar dahî mansıblarının kable't-tevcih ekser hâsılâtını ol menâsıbı tahsîl idinceye dek virmege mecbûr olduklarından vardıkları mansıbdâ zulme bâdî olmaktan nâşî fi-mâba'd vüzerây-ı a'zâm ve mîr-i mîrân-ı kirâma mansıb tevcih ve ibkâsında kendülerden bu def'a bâ-hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn teşrifâta kayd itdirilen nîzâm-ı cedîd muktezâsınca alınması lâzım gelen câ'ize-i mu'ayyeneden başka ziyâde câ'ize ve 'ubûdiyyet ve boğça-bahâ ve sâ'ir bir nesne hafî ve celî mutâlebe olunmaya.

Ve câ'ize-i mu'ayyene dahî senede bir def'a tevcih veyâhûd ibkâlarında alınub senesi tekmiil olunmaksızın hasebül-iktizâ 'azlî lâzım gelür ise kendüye diger mansıb virildükde mukaddem virdüğü câ'ize ol mansıbın câizesine takâs olunub başka câ'ize mutâlebe olunmaya.

Ve sâbıkda olduğı misillü vüzerây-ı a'zâmın mansıblarında 'adem-i devâm ve istikrârları her eyâletin ihtilâl umûruna bâdî olduğundan başka her mahalde birer ikişer derebeğî ve zaleme makûlesinin fûrce-yâb olmasına ve fukarânın beyhûde pâ-y-mâl-ı huyûl (?) ve hasâr olmalarına bâ'is olub vüzerây-ı a'zâm mansıblarında müstemirr ve müstebid oldukda her vâli kendü eyâletini beyti mesâbesinde ittihâz ve gîtdükçe ahvâl-i fukarâya kesb-i ittilâ' ile zaleme makûlesinin te'dîbleri tahsîl-i nüfûz ve iktidâr ideceğine binâen ba'de'l-yevm vüzerây-ı a'zâm ve mîr-i mîrân oldukları mansımlarında âkall mertebe üç sene nihâyet beş seneden evvel 'azl ve te'dîbi müceb cürmî zuhûr itmeksizin 'azl olunmaya.

Ve bu makûle beş sene bir mansıbdâ devâm üzre ikâmet iden bir vâliden ahâlî hoşnûd olub ve kendünün dahî tarz ve tavrı muvâfık-ı rizây-ı Devlet-i 'Aliyye olduğı ve ibkâsı husûsunda bir gûne mahrûz olmaduğı Devlet-i 'Aliyye'ye ve fukarâya nef'i zâhir ve 'imâr-ı memleketi müceb olacağı bâhir olduğı sûretde bu makûleye beş seneyi tecâvûz itdi dinilmeyüb mansıbı ibkâ olunması câ'iz ola.

Vüzerây-ı a'zâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm bir mansıbdan diger mansıba nakl ve tahvil olundukda onbeş konak mesâfeli yemin ve yesâra inhirâf ve fukarâyı tecrîm ve tagrîme ibtidâr iderek otuz-kırk günde kat' idüb bu vechle (s.2) hilâl-ı tarîkde tasaddî eyledükleri

mazâlime binâen vüzerâ ve mîr-i mîrân mürûr ve 'ubûruyla beyhûde nice memleketler harâba varmağla fi-mâba'd bu mâddeye kemâliyle ri'âyet olunub bâlâda mezkûr müddet-i mu'ayyene mîkdârı bir mansıba zabt idüb diğerk mansıba nakl ve tahvîli lâzım gelen vülât-ı kırâm esnây-ı tarikde olan fukarâyı sıyâneten mesâfe-i ba'ide olan mansıba tahvîl olunmayub olduğı mansıbın civârında münâsib kangısı ise âna nakl oluna.

Sefer-i hümâyûn vukû' bulmadukca veyâhud zarûret-i mülkiyye mess etmedikce Anadolu'da mansıb mütasarrıfı olanlara Rumili mansıbları tevcîhi ile Anadolu'dan Rumili'ye ve kazâlık Rumili'den Anadolu'ya ümerâları ber-vechle tevcîz olunmaya.

Ve Kandiye ve Hanya ve Resmo ve Cidde gibi mansıblar kesret-i devâbb ve mevâşî ashâbı olan vüzerâyâ aralıkda tevcîh olunduğundan bi'z-zarûr teferruk-ı dâ'ire ve ref-i mevâşî ile ba'de âhar mansıba çıkması lâzım geldükde ol vâlinin bu keyfiyet-i za'af-hâlini müceb olmağla bu makûle menâsıbdan fi'l-asl vüzerâyâ mahsûs mansıbın tevcîhâtı vukû'unda bu dakika mütâla'a olunup vüzerânın müceb-i berîşânî-i nîzâm-hâli olacak esbâb tevcîz olunmaya ya'nî devâbb ve mevâşîsi kesret üzre olanların mâ'dâsına virile.

Ve işbu mansıblardan infisâl ile Anadolu ve Rumili'nden mansıb virileceklerine defâten devâbb ve mevâşî tedârîki sıkletinden vâreste olmak için sevâhil mansıblarından münâsibi virile.

Vüzerâyâ mahsûs eyâletlerin hâsılât cihetiyle ta'azzisinden dîn olmağla üç sene veyâ beş sene bir vâli nemâdâr mansıb zabt eyedükde b'dehu ol mansıb nemâsuz mansıb zabt iden vâliye tevcîh ile ikrâr oluna.

Bu husûsda mevcûd olan vülâta göre vükelây-ı Devlet, i 'Alıyye dâ'imâ nemâlu nemâsuz mansıb zabt iden vülâtın hâlini ve ehliyyetini taharrî ve mütâla'a ile tevcîhâtı vukû'unda dikkat eyleyeler.

Vüzerâyâ mansıb tevcîhi husûsı beyân olunmağla mîr-i mîrân-ı kırâma dahî sıyâk-ı meşrûh üzre tevcîh-i mansıb olunmak lâzım gelmekle bu bâbda dahî vüzerây-ı a'zâmın tezâyüd-i nüfûz ve istiklâller için her eyâlet dâhilinde olan sancakların işbu kânûn üzre tevcîh veyâhud ibkâları mevsimi geldükde eyâlet vâlileri 'arzlarıyla ola.

Ve mîr-i mîrânın kasreti olmağla mansıb mutasarrıfı olmayub boşda olan ve memleketinde ikâmete kudreti olmayan mîr-i mîrân lâyıkı üzre vüzerâ ma'iyetine ta'yîn olunmak için İstanbul'a celb olunub zâtları ma'lûm olduktan sonra münâsıb olan vüzerâ ma'iyetlerine iktizâsına göre ta'yîn ve irsâl oluna.

Lâkin cümle mîr-i mîrânın Âsitâne'ye celbi su'ûbetli ve 'abes olacağına binâen içlerinden mechûlû'l-ahvâl olanları isticlâb oluna. Halleri ve reftâr ve girdârları anlaşılmuş mücrreb mîr-i mîrân-ı kirâmın celbleri muktezî olmamağla âna göre hareket oluna.

Ve işbu mîr-i mîrân vâliler ma'iyetlerinde ikâmet idüb dâhil-i eyâletlerinde olan sancakların mutasarrıfları üç veyâ beş sene mürûr itdükce münâvebe üzre liyâkatlarına göre ol sancakları işbu ma'iyetlerine gönderilen paşalar 'arz eyleyeler.

Ve bilâ-mansıb mîr-i mîrânın vüzerâ yanında kethüdâlık misillü hidemâtda istihdâmı câz ola.

Anadolu ve Rumili'de olan eyâletler yigirmi sekiz mansıbdan 'ibâret olub eyâlât-ı mezkûre şunlardır ki beyân olunur; Mısır ve Şam ve Bağdad ve Basra ve Şehrîzor ve Haleb ve Karaman ve Rakka ve Diyarbekir ve Adana ve Saydâ ve Musul ve Anadolu ve Trabzon ve Erzurum ve Çıldır ve Van ve Kars ve Mar'aş ve Sivas ve Cidde ve Trablusşam ve Girid ve Rumili ve Silistre ve Bosna ve Mora ve eyâlet-i Cezâyir.

İşbu yigirmi sekiz eyâletden Kars ve Mar'aş ve Adana başka başka vezîre mütehammil olmayub Musul ve Trablusşam dahî ekser beglerbegilere virildiginden menâsıb-ı mezkûre yigirmi üçe tenzîl olub el-hâlet-i hâzihî Şehrîzor ve Basra eyâletleri dahî Bağdad vâlisinin 'uhde sinde bulunmağla işbu Şehrîzor ve Basra eyâletleri tefrîk ve âhar vezirlere tevcîh olununcaya dek şimdiki halde vüzerâyâ mahsûs menâsıb yigirmi bir eyâlete ve Belgrad ve Vidin serhadlerine münhasır kalmağla vüzerâ kesret üzre olub el-yevm mevcûdlara işbu menâsıb kifâyet etmediginden fi-mâba'd vüzerây-ı a'zâmın 'adedi yigirmi üçden ziyâde olmaya.

Ve Basra ve Şehrîzor eyâletlerinin âhara tevcîhi ve Anapa tarafına iktizâsı hasebiyle vüzerâdan birinin tâ'yini lâzım geldükde

yigirmi üç 'adedinin inhisârı mâni' 'addolunmayub zikrolunan mahall-i selâseye dahî başka vüzerâ nasb ve tahsisi câ'iz ola.

Ve hall-i ilâhî vukû'uyla işbu tertîbe noksân gelüb birine müceddeden rütbe-i vezâret-tevcîhi lâzım geldükde mîr-i mîrândan ve sâ'irden Devlet-i 'Aliyye'nin mücerribi ve terbiyyet-kerdesi asl ve menşe'i (s.3) ma'lûm olub taşralarda icrây-ı ahkâm ve tesviye-i mehâmma kâdir hakk ve bâtılı farka muktedir' âkıl ve dindâr ve emekdâr munsif ve mu'tedil ve sâdik ve müstakîm zevâta virilüb nâ-ehle ve devleti bilmez derebegi ve delilbaşı makûlelerine ve mechûlû'l-ahvâl ve asl ve menşe'i bilinmez kimesnelere bir vaktde rütbe-i vezâret ve merâtib-i sâmiye-i devlet virilmek birvechle tecvîz olunmaya.

Bu husûs eger çi irâde-i seniyye-i hüsrevâneye ta'alluk ider mevâddan olub ancak nâ-ehle vezâret tevcîhinin mazarrât-ı 'adîdesi-meşhûd olduğundan işbu kânûnnâme-i şâhânenin icrâsına 'ale'd-devâm kemâliyle ri'âyet olunub taraf-ı şâhânedan birine vezâret tevcîhi irâde olundukda ol vezâret tevcîhi irâde olunan kimesne işbu şurûtun hilâfı nâ-ehl makûlesinden ise şurût-ı kânûnnâmeye münâfi olduğu bilinmek için keyfiyyet rikâb-ı hümâyûna 'arz ile ifâde oluna.

Ve hasebü'l-iktizâ vezîr-i a'zâm tarafından bi'l-müzâkere birine rütbe-i sâmiye-i vezâret it'âsı tasvîb olundukda ol zâtın evsâf-ı merkûme ile ittisâfı ve kendüye vezâret tevcîhi kânûnnâmeye muvâfakatı sadr-ı a'zâm tarafından huzûr-ı lâmi'ü'n-nûr-ı şâhâneye 'arz olunub nezd-i hümâyûnda dahî kânûna mutâbakatı tahakkuk eylediği sûretde tevcîhi re'y-i hümâyûna mevkûf ola.

Ammâ kânûna muvâfakat husûsunda vezâret tevcîhi murâd olunan kimesnenin zıkr olunan âsâf ile ittisâfını te'vil iderek li-garaz veyâhûd hatıra ri'âyet ile tahrîr ve beyân itmeyeler.

Hâsılı bu bâbda kat'â garaz-ı hafî gözedilmeye.

Ve müceddeden rütbe-i mîr-i mîrânî tevcîhi lâzım geldükde mîr-i mîrânlıkdur deyû müsâmaha ve igmâz olunmayub 'aynî ile vezâret tevcîhinde olan ihtimâm ve it'inâ misllü şurût-ı muharrere-i mezkûreye ri'âyet oluna.

Memâlik-i Mahrûsa'da sâkin cânib-i Cenâb-ı Rabb-i 'İzzet'den

taraf-ı Hazret-i Hilâfetpenâhi'ye vedî'a ve emânet olmakdan nâşi vüzerây-ı a'zâm dahî vükelây-ı Devlet-i 'Aliyye olub dâhil-i mansıblarında olan kâffe-i ahâli-i memleket ve 'âmme-i sekene ve ra'yyet ganî ve fakîr ve müslim ve zımmî cânib-i sâhâneden vülât-ı kırâma emânet kılınub demleri ve nefsleri ve mal ve 'ırzlarının sıyâneti ber-muktezây-ı emânetkârî ve sadâkat kendülerinin vazife-i zimmet ve ve lâzıme-i 'uhde-i emânet ve diyânetleri olmadan nâşi muhâfaza-i demâ'-ı 'İbâdullâh'da ziyâdesiyle dikkat ve hilâf-ı şer'-i şerif hareketden be-gâyet mucânebet ideler.

Masâlih-i 'İbâdullâh'ı rû'yete vesile-i sühûlet olmak için hasebü'l-iktizâ etrâfa mübâşir ta'yîni ba'zan eger çî lâzım gelüb ancak mübâşir ta'yîni zulm ve siteme vesile-i kaviyye olageldiğinden ba'd-ezîn işbu mübâşir mâddesine vüzerây-ı a'zâm ve mir-i mirân-ı kırâm ziyâdesiyle dikkat idüb bilâ-iktizâ bir mahalle mübâşir göndermeyeler.

Ve mübâşir ta'yîn ve tesyiri iktizâ eyledikde müsvedde ta'bir eyledükleri masnû've mechûl mâddeler ve bitmiş gitmiş ve bir kaç def'a şer'le ru'yet olunmuş veyâhûd istimâ'ı memnû' 'atık husûslar veyâ mahz-ı iftirâ ve bühtân makûlesi umûr için mübâşir göndermekden ve buyuruldu tahririyle sekene-i memleketi ızrardan ziyâdesiyle ittikâ oluna.

Bir mâdde için bir 'arz-ı hâl takdîm olundukda evvel-emirde tahkik-i mâdde eylemeksizin mübâşir gönderilmeye.

Ve be-tahsis-i ittibâ' hizmetlenmek için mübâşir göndermekden ziyâde içtinâb oluna.

Ve hasebü'z-zarûr mübâşir gönderilmek lâzım geldiği halde dahî gideceği mâdde bir karye veyâhûd bir kazâ ve kasaba ve şehre müte'allik ise maslahat hitâm oldukda kurb ve bu'dına göre hizmet-i mübâşiriyye ber-vech-i i'tidâl virile.

Karyeye dâhil ise kazâya mübâşiriyye tarh olunmaya şehir ve kasabaya müte'allik ise karyelere tevzi' itdirilmeye.

Mübâşirin müddet-i karârında iş bitinceye dek me'külâtı iktizâ iden taraftan virilüb guyrılar teşrik kılınmaya.

Ve eger mādde bir kimesnenin zâtına müte'allik ve mahsûs ise meksinde masrafı ve hıtâmında mübâşiriyesi ol kimesne tarafından virilüb kasaba ve kazâ ve kurâya hisse tarhından tevakkî kılın.

Ve eger müdde'î mütemerrid ise müdde'iy-i mütemerrid şurût üzre mübâşiriye müdde'iden zecren tahsîl oluna müdde'iy-i 'leyh mu'ânid ise kezâlik mübâşiriye andan tahsîl oluna.

İşbu mübâşir māddesinde kemâl üzre hakkâniyyet ve insâfa ri'âyet itdirile. (s.4)

Bir mahalle bir mübâşir gönderildikde kesret neferât ile gönderilmeye cebr ve tazyike vesile olacak ziyâde neferât gönderilmekten el-hazer mücânebet kılın.

Ve esnây-ı râhda gidüb gelince konduğı konaklarda ziyâdesiyle berhîzkârlık idüb ancak konak sâhiblerinin virdükleri mâ-hazara kanâ'at eyleye ahâlinin gösterdiği mahalle konub fukarâ hânesine konmaya ve kondurulmaya.

Bir mahalde şekâvet veyâhûd hilâf-ı rızâ tuğyânı zuhûr itmîş bir kimesne bulunur ise Devlet-i 'Aliyye tahrîr ve istîzân ile vakt mürür idüb ol makûle tâğinin fürce bulacağı zâhir olur ise mümkün olduğu sûretde ol memleket ahâli ve zâbitânıyla haberleşüb 'asker ve neferât göndermeksizin muktezây-ı şer' üzre hakkından geline.

Zarûri neferât-ı 'askeriye gönderilmek lâzım gelür ise kdr-ı vâfi neferât ibkâsıyla ancak hilâf-ı şer' ve rızâ hareket iden ol mazâlimin te'dibine mübâderet eyleyeler.

Vüzerây-ı a'zâm ittibâ'î 'ale'd-devâm ehl-i 'arz ve rızâ-pürür ve her vechle hidemât-ı lâykaya kâbiliyyet ashâbından olagelmîş iken biraz vaktten beru ecnâs-ı muhtelif vüzerâ hizmetlerinde kabûl olunduğundan içlerine eclâf makûlesi duhûl itmekle o makûleden hilâf-ı rızâ vaz'a cesâret iden ve oldukları dâireyi terk misillü hareketde bulunan ma'dûd iken bunların bu vaz'ları sâ'ir ehl-i 'arza dahî' azv isnâd olunmağla vüzerâ dâ'iresinin berîşânlığını ve ehl-i 'arz makûlelerinin 'adem-i nizâm hâllerini müstevcib olmaktan nâşî fi-mâba'd vüzerây-ı a'zâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm dâ'irelerinde bulunan iç ağası ve tüfenkci ve karakullukcı ve bi'l-cümle ittibâ' oldukları dâ'irelerde devâm üzre 'arzlariyla mukayyed olarak

hidemât-ı lâzımelerinde kıyâm idüb höd-be-höd müfâratat idemeyeler.

Ve içlerinde töhmet ve kabâhati zuhûr idenleri mahdûmları te'dîb ve gûş-i mâl idüb mateeddîb ve mütenebbîh olmayanları olur ise redd ve tard ve fi-mâba'd bir mahalde kabûl olunmak için yedlerine izn buyurulması dahî virilmeye.

Ve yedinde izn buyurulması olmayan ittîbâ'bir dâ'irede kabûl olunmayub o makûleden serseri geşt ü güzâr idenleri bulunur ise kangı sancak ve eyâlet dâhilinde ise hükkâm ve zâbıkân ma'rifetleriyle ahz ve te'dîb olunmak için bu mâddeleri itizâsına göre Memâlik-i Mahrûsa'ya neşr-i evâmîr-i 'aliyye ile tenbîh ve te'kid oluna.

Ve eger bir vezîrin dâ'iresi kesîr olub gideceği mansıb ol mîkdâra ittîbâ' idâresine vâfi olmaduğı sûretde kalîl-i cem'iyete muhtâc olacağına binâen lüzûmı olmayan ittîbâ'î âhar mahalle intisâb için her kaç nefer ise iktizâsına göre yedlerine eyâlet mühürleriyle memhûr izn buyurulması i'tâ eyleye.

O makûle i'tâ olunacak buyuruldılarda me'zûn olan kimesnenin müfârekatı târihi yazılıub buyuruldunun târihi mahalline göre iki -üç ayı mütecâviz olur ise i'tîbârdan sâkit ola.

Ve târihi 'atık buyuruldı ile vâli ma'iyetine vardukda 'adem-i kabûlden gayrı buyuruldısı yedinden ahz ve şakk oluna.

Zîrâ izn buyuruldısı aldıktan sonra serseri etrâf ve eknâfda izn buyuruldısı yedimde mevcuddur kimesne muhâlefet eylemez deyû geşt ü güzâr eylemeleri muhtemel olmakdan nâşi buyuruldılarda târih konulub târih-i buyuruldı iki-üç ayı tecâvüz eylediği halde buyuruldı yedlerinden zâbitân ma'rifetleriyle ahz ve şakk oluna.

Ve o makûle me'zûn olub menâsıbı mütehammil vülât-dâ'iresinde alıkonulan ittîbâ'ın derhâl yedlerinden buyuruldıları alma ve şakk oluna.

Mansıbı mütehammil olan vülât kapularında o makûle me'zûn olan hidmetin kabûlünden tereddüd olunmaya.

Vüzerâ kapularında izn virilmiş ittîbâ'ın bî-vech geşt ü güzârları tecvîz olunmayub vardıkları mütehammil kapularda ahz

oluna.

Vüzerâ kapu kethüdâdalıkları birâz vaktten beru ricâ ve şefâ'at ve hatıra ri'âyet ile ba'zı mechûlû'l-ahvâl kimesnelere ihâle olunub ânlar dahî hizmetlerinde oldukları vüzerânın ru'yet-i umûrunda sarf eyledükleri mebâliği defterlerine iki kat tahrir eyledüklerinden başka murâbaha zammıyla dahî bir vezirin bulunduğî mansıb irâdından ziyâde kapu kethüdâları matlûb ibrâziyla defter takdîm idüb vüzerây-ı a'zâm oldukları mansıb hâsîlatını kapu kethüdâlarına virseler dahî ifây-ı dîn mümkün olmayacağından zarûrî nemâlu bir mansıb zuhûrına ta'lik ile kapu kethüdâlarını iskât ve anlar dahî Der-i 'Aliyye'ye külli câ'ize ve 'arz-ı 'ubûdiyyet ve etrâfa ilticâ ile bir vezîrin 'uhdesinde olan mansıbı bî-vakt alub âhara virme teşvik ve tergîb idüb bir vechle vüzerânın mansıplarında 'adem-i devâm ve kararlarına bâ'is olmağla fî-mâba'd vüzerây-ı a'zâm ve mir-i mîrân-ı kirâm kapu kethüdâlıkları hademe-i devletden mu'temed ve sâdik sâhib-i iktidâr zevâta tahsis (s.5) oluna mechûlû'l-ahvâl kimesnelere kapu kethüdâlığına takrîb olunmaya.

Ve fi -mâba'd vüzerây-ı kapu kethüdâlığı altı nefere münhasır olub ziyâde olmamak husûsuna dikkat oluna.

Ve mîr-i mîrânın umûrları dahî işbu vüzerâ kapu kethüdâlarına münhasır olub hâricden kimesnenin müdâhelesi tecvîh olunmaya.

Ve kapudan paşaların ekser evkâtları Âsîtâne'de geçüb kapu kethüdâlarını ba'zan kendi âdemlerinden istihdâm idegeldükleri ve ahvâlde kapu kethidâsına muhtâc olmaduklar zâhir olmağla kapudan paşalar işbu kapu kethüdâlığı mâddesinden müstesnâ olalar.

Kapu kethüdâlarının beher-hâl masârifleri mütezâyid olacağına binâen Rumîli ve Anadolu ve Bağdad ve Şam ve Mısır vâlileri taraflarından mansıpları irâdına göre ve Bosna ve Mora ve Erzurum ve Saydâ ve sâ'ir eyâlet ve sancak mutasarrıfları tarafından dahî hâsîlât-ı mansıplarına kıyas ile ecr-i misl yollu masâriflerine medâr için kapu kethüdâlarına mikdâr-ı münâsib nesne ta'yîn ideler.

Ve ba'de't-ta'yîn mikdâr-ı mu'inî râbita bulub sûret virildikde teşrifâta kayd itdirile.

Ve kapu kethüdâları hadd-i i'tidâl üzere vüzerânın ta'yîn itdiği nesneden ziyâde şey talep itmeye.

Ve kapu kethüdâları vülâtın ancak mansıb umûrını ve vilâyet masâlihini mahdûmunun tahrîrâtıyla ru'yet ve asıl me'mûriyetleri üzere vârid olan tahrîrâtı Bâb-ı 'Âlî'ye i'tâ ve aralık aralık su'âl ve ihtâr ile mâddeyi unutturmayub cevâbını ahz ve mahdumuna irsâle maksûd ola.

Mansıb tevcîh ve ibkâsında Bâb-ı 'Âlî'ye virilecek cevâ'ız ve 'avâ'idin mikdârları mukayyed ve mu'ayyen olmağla kapu kethüdâsı ber müceb-i teşrifât i'tâ eyledi[gil] cevâ'ız ve 'avâ'idin defterini bi-eyyi-hâlin derhâl gönderüb mahdûmı dahî kapu kethüdâsının matlûbını mevcûdî var ise ol anda irsâl eyleye yoğise evvel-be-evvel zuhûr iden hâsîlâtından te'diye-i deyn eyleye kat'an ve kâtibeten o makûle masârif akçasını edâda te'hîr etmeyeler.

Ve vülât tarafından kapu kethüdâsının matlûbı irsâl olunmakta te'hîr ve batâ'et olunur ise Devlet-i 'Alîyye tarafından bi-eyyi-hâl alacakları tahsîl oluna ve edây-ı deynde kat'en tehâvünleri câiz olmaya.

Kapu kethüdâları senede bir def'a câ'ize vireceğine binâen vüzerâ ile senede bir def'a hesâb görmeleri iktizâ itmegile be-her-hâl senede bir def'a hesâblarını ru'yet ve kat'-ı itmâm eyleyeler.

Hesâb kağıdlarını her 'asırda kethüdây-ı sadr-ı 'âlî olanlar ru'yet idüb câ'ize ve 'avâ'idî sıhhati üzere beyân iderek defterlerini münâsibi üzere temhîr ideler.

Sadr-ı a'zâm kethüdâlarının temhîr eyledükleri defter mücebince vireceklerini vüzerâ edâda te'hîr ve batâ'et itmeyeler.

Ve kapu kethüdâlarının vüzerâ ve mîr-i mirândan matlûbı olan alacağını ahz ve istifâ eylemeksizin medyûnen fevt olduklarının evvel-emirde mâl-ı müteveffâdan tamâmen edâ oluna kat'en bu bâbda tehâvün olunmaya.

Kapu kethüdâları vefât ider ise alacakları tahsîl ve veresesine 'alâ-eyyi-hâlin tamâmen edâ itdirile kusûr ve batâ'et itdirilmeye.

Ve şimdiki hâlde bulunan kapu kethüdâlarının bilâ-müceb ihrâcları gadri müceb olub bu def'a içlerinden altı neferi intihâb olunmağla fi-mâba'd kapu kethüdâlık tebdîl ve tefvîzini iktizâ

eylediğin işbu intihâb olunan altı neferden birine ihâle olunub âhara virilmesi memnû' ola.

Ve bu altı neferden fevt olanların yerlerine bâlâda mestûr evsâf ile muttasıf hademe-i Devlet-i 'Alıyye'den mu'temed ve sâdık kimesneler bi'l-intihâb tahsis kılma.

El-hâletü hazihi mevcûd olan kapu kethüdâlarından birinin tebdîli lâzım geldükde hakkâniyyet üzre hesâbı görölüb sahîh matlûbı her ne ise ya halefi tarafından kabûl veyâhûd paşası tarafından edâ olunmadukca halefine ilbâs-ı hil'at olunmaya.

Vüzerây-ı a'zâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm evvel-emirde işbu kânûnnâme mefhûm-ı ma'lûmları olmak için iktizâsına göre birer sûreti ihrâc ve taraflarına neşr ve ib'âs olunub vülât-ı kirâma mansıb tevcîh ve ibkâsında taklîl ve rüşvet ve sâ'ir-güne hediye ve kapu kethüdâlarının tasallutların def ve boğça-bahâ nâmı ve sâ'ir sûretler ile kâffe-i mutâlebât def olunduğı bildirilmek ve bundan böyle kadîmî olan hassları ve hazariyyelerinden dahî mu'âf olanları sûret-i haseneye ifrôğ olunmak ve Âsitâne'de kapu kethüdâsı ve mâlikâne sâhibleri ma'rifetleriyle olması müretteb olan hazariyye hisseleri dahî sûret-i aslisi üzre vülât ma'rifetleriyle mahallinde tahsîl olunmak üzre nizâm virilmek ve mansıplarında müstemirr olmaları kânûn kılınub levâzıma nüfûz ve istiklâlleri istikmâl olmağla bundan sonra cümlesinin keyfiyyetleri ba'de't-tahkîk vüzerây-ı a'zâm ve mîr-i mîrân-ı kirâmın mutasarrıf oldukları eyâlet ve sancağa göre cihet-i mu'âşeret teksir ve tevfir olunmak için işbu kânûnnâmeye müte'âkib tertîb kılınacak def-i mazâlim mâddesinde râbıta virilecek kânûn nizâmının hîn-i müzâkeresinde vülât-ı kirâmın dahî kemâ-yenbagî ikdâr ve takviyyeleri husûsı müzâkere ve tanzîm ve sûret-i ma'âşları her bir eyâlet ve livânın keyfiyyetine göre tesviye (s.6) ve tertîb olunmak üzre bâlâda mezkur şerâit-i hasene fi-mâba'd kânûn-ı cedid olarak mer'î ve mu'teber dutulub hilâfına bir dürlü 'amel ve hareket olunmaya.

Hâcegândan sâbık şehremini Seyyid Mehmed Efendi kulları

Hâcegândan Ken'an Efendi kulları

Hâcegândan Hasan Efendi kulları

Hâcegândan Râşid Efendi kulları

Kapucibaşı Halebli Ahmed Ağa kulları

Hâcegândan Mükellefzâde Mustafa Beg Efendi kulları.

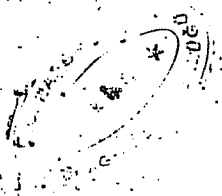
در تبار اولیاد او زاده بانوده مذکور شایسته حسنه در ایام ولادت موسیوم حمیدیه اولیاد همی معتبره طریقیه
خداوند برود لعل و حرکت او شایسته

خداوند کز در ولادت
افندی قهرام

خداوند کز در ولادت
افندی قهرام

خداوند کز در ولادت
افندی قهرام

خداوند کز در ولادت
افندی قهرام

خداوند کز در ولادت
افندی قهرام

خداوند کز در ولادت
افندی قهرام

